

Rootsi esimene ooper – kuningadraama ja selle järelmäng

Folke Bohlin

(tõlkinud Aive Siitan)

Inspiratsiooni arutlemaks Mederi „Kindlameelse Argenia” (1680) ümber esilekerkinud poliitiliselt keerukate probleemide teemal sain 1990ndatel aastatel aset leidnud tihedast suhtlusest eesti muusikateadlastega. Suuremat osa järgnevas uurimuses leiduvatest juhtmõtetest tutvustasin 36. Balti muusikateadlaste konverentsil Tallinnas oktoobris 2002.

Osalt uuenenud allikmaterjaliga pöördusin teema juurde tagasi 2011. aastal Eesti Muusikateadlaste Seltsi Tartu päeval ning Uppsalas samal aastal toimunud muusikateadlaste konverentsil. Oma edasises töös Mederi teosega olen rakendanud üht kindlat vaatekohta. Ülejäänud perspektiivide käsitlemine jäägu edaspidiseks.

Rääkides ooperi jõudmisest Rootsi, tuleb alustuseks tõmmata piir ooperi ning 17. sajandil samuti laialt levinud žanri komöödia (ladina keeles *commoedia*) vahele. Sõnal „ooper” oli tookord hoopis teine tähendus kui tänapäeval, märkides värvikat teatritükkide repertuaari, mida kandsid ette kas professionaalsed rändnäitlejad või ladina koolide gümnasistid. Komöödia võis koosneda erinevatest vokaalmuusikalistest elementidest ning seda nimetati *Singspiel*'iks. Kui viisistatud oli ka kõneldav dialoog, liigitati teos spetsiaalsesse žanrisse, mida võib nimetada läbikomponeeritud *Singspiel*'iks. Peagi hakati selliseid teosed siiski ooperižanri alla liigitama, mis aga algselt oli hõlmanud vaid itaalia ooperitraditsiooni kuuluvaid teoseid.

Nii muusika- kui teatriteadlased peavad võimalikuks, et [Vincenzo] Albrici trupp kuninganna Kristina õukonnas võis anda kontserdilaadseid esitusi fragmentidega itaalia ooperitest, samas kui lavastatud ettekannet ühestki terviklikust ooperist tõenäoliselt siiski ei toimunud (Kjellberg 1994: 330; Dahlberg 2007: 127). Juhul kui trupp siiski juhtus 17. sajandi keskpaiku Stockholmis ette kandma mõne itaalia ooperi, võib seda lugeda esimeseks omataoliseks Rootsis. Ometi jääme siinkohal vastuse võlgu juba pisut keerulisemale

küsimusele, mida järgnevalt tahaksin arutada: milline oli esimene rootsi ooper?

Olulise tähtsuse omandab siinkohal küsimuse sõnastus. Kas ooper ja *Singspiel* olid minevikus selgelt piiritletud žanrid? Ning kuidas tõlgendada sõna „rootsi” suurriigiaegsest Rootsist kõneldes? Kui pidada silmas kogu tolleaegset Rootsi riiki, ei saa seda loomulikult võrdsustada „rootsikeelsega”. Seega tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et sõnale „rootsi” ei poogitaks külge tolle aja kohta ebaadekvaatselt rahvuslikku sisu.

Soovin tõstatatud küsimusele välja pakkuda ühe ehk pisut üllatava vastusevariandi, milleks on tänapäeval rahvusvaheliselt tuntud saksa-keelne *Singspiel*, mis 1680. aastal kanti ette Eesti pealinnas Tallinnas: Johann Valentin Mederi „Die beständige Argenia” („Kindlameelne Argenia”). Heidi Heinmaa jõudis oma 1999. aastal avaldatud uurimuses, mis hõlmas kõiki Tallinna kirikute kantortite kohta leiduvaid andmeid alates reformatsoonist 16. sajandil kuni Vene aja alguseni 1710. aastal, järeldusele, et teiste seast eristus selgelt 25-aastasena kuningliku gümnaasiumi kantoriks nimetatud Johann Valentin Meder (1649–1719). Heinmaa lõpetab oma raamatu ingliskeelse kokkuvõtte järgmiste sõnadega Mederi kohta: „Tema Tallinna-töö kulminatsioon ja linna muusikaelu suursündmus oli tema *Commoedie* või *Sing-Spiel*'i „Kindlameelne Argenia” ettekandmine 1680. aastal novembris”¹ (Heinmaa 1999: 67).

On põhjust Mederi *Singspiel*'i puhul sellist Tallinna kohalikku perspektiivi rakendada. Teos loodi ning kanti tõenäoliselt ainsat korda ette just tema tolleaegses kodulinnas Revalis (nii seda vana hantslinna tol ajal nimetati). Teos taaselustati 2011. aastal Euroopa kultuuripealinnas Tallinnas, ja kindlasti just oma Tallinna-tausta tõttu. Youtube'is on võimalik kõnealust, Toomas Siitani juhatamisel sündinud tõlgendust Mederi „Kindlameelsest Argeniast” ka kuulata-vaadata. On märkimisväärne, et eesti keelde tõlgiti vaid teose pealkiri, aga etendus [2011. a.] ise kanti ette teose originaal- ehk

Varem ilmunud rootsi keeles: Den första svenska operan – ett kungadrama med efterspel. – Folke Bohlin. *Upptakter i den svenska vokalmusikens historia*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag, 2014, s. 146–164. Avaldame teksti Res Musicas autori ning kirjastuse loal.

¹ „The culmination of his work in Tallinn and an important event in the local musical life was the performance of his *Commoedie* oder *Sing-Spiel* „Die beständige Argenia” in November 1680.”

saksa keeles. Saksa keel oli emakeeleks nii Mederile, kes oli sündinud ja üles kasvanud Saksamaal, kui ka [tema aja] näitlejatele-kaasalööjatele ning publikule. Mitmesaja aasta vältel domineeris saksa keel Revalis täielikult.

Seetõttu on sobiv täiendada Mederi teose Tallinna-vaatenurka ning rakendada sellele ka Saksa perspektiivi. Kuidas sellega aga edasi talitada? Kui ilma pikema jututa lisada „Kindlameelne Argenia” teiste 17. sajandist pärinevate saksa ooperite ritta, võivad ehk kahe silma vahele jääda isegi tähtsamad vaatenurgad teosele ja selle tekkeloole. Arvestades keeletingimusi tolleaegsetes Põhja-Euroopa riikides, on vaieldav, millist tähendust omistada keele valikule Mederi teostes. On see enesestmõistetav, et teost tuleb eelkõige näha osana terviklikus saksa kultuuritraditsioonis? Kas Meder oli teadlik sellest, milliste eelkäijatega end suhestada? Kas on tõendeid selle kohta, et tema eelkäijad või vähemalt keegi neist on mõjutanud Mederi loomingut? 1973. aastal välja antud Mederi „Kindlameelse Argenia” rahvuslik taust tekitab palju küsimusi. Werner Brauni toimetatud väljaanne (Braun 1973) liideti nimelt projektiga „Das Erbe deutscher Musik” (Saksa muusika pärand). Igal juhul on tänuväärne, et Mederi ooper muutus selle rangelt teadusliku ning samas praktilise väljaande kaudu kergesti kättesaadavaks nii teadlastele kui muusikutele. Seda ei ole lavastustes kasutatud mitte ainult Saksamaal, vaid näiteks ka Malmö barokifestivalil 1986. aastal, millest on säilinud ka üksikasjalik telesalvestus. Mederi „Kindlameelset Argeniat” võib seega põhjendatult vaadata nii Tallinna kui Saksa vaatenurgast, kuid teose tõeliseks mõistmiseks on minu arvates vajalik vaadelda seda eelkõige Rootsi perspektiivist. Enne kui hakkam põhjendada seda, miks Mederi *Singspiel*’i peaks pidama esimeseks rootsi ooperiks, soovin teha lühikokkuvõtte senistest uurimistulemustest kõnealuse muusikalise draama kohta.

Arvatavasti seoses Stockholmi Kuningliku Raamatukogu kolimisega lossist uusehitisse Humlegårdenis 1870ndatel aastatel avastati kogudest pisut rohkem kui sajaleheküljeline Mederi „Kindlameelse Argenia” partituur. See oli olnud kuninglikus omandis umbes 200 aastat, kuid teadmata põhjustel ei olnud seda kunagi kataloogitud. Nüüd sai see endale signatuuri s. 164.

Pühendusest kuningas Karl XI-le ja tema abikaasale kuninganna Ulrika Eleonorele kõite alguses ei selgu, kus *Singspiel*’i oli esitatud. Et see leidis aset Revalis, nentis oma 1909. aastast pärinevas doktoritöös Tobias Norlind (Norlind 1909: 44–45), kes esimese muusikateadlasena kõnealust allikat vaatles. Põhjaneva uurimistöös „Kindlameelset Argeniast” avaldas 1937. aastal Åke Vretblad (Vretblad 1937). Tahan siinkohal rõhutada momente Vretbladi käsitluses, mis on minu teemapüstituse seisukohast tähtsad. Vretblad küll tsiteerib pühendust kuningapaarile (Vretblad 1937: 66, märkus 1), kuid ei kasuta seda ooperi analüüsis. Justkui möödaminnes täheldab ta siiski paaris kohas, et ooper vihjab kuningapaari kihlusele ja pulmadele (Vretblad 1937: 71, 75). Olulisel kohal on Vretbladi märkus, et kooliteatri traditsioon oli Revalis olemas juba enne Mederi aega ning et see võis olla just tema *Singspiel*, millele Eestimaa piiskop Jakob Helwig vihjas oma äratrükitud noomitustjutluses, kritiseerides koolinoorte ettekannet „näidendist, mis on kõrgete majesteetide suhtes halvustav” („hohen Majestäten verkleinerliche Schauspiele”; Vretblad 1937: 79).

Pärast Vretbladi uurimust ei ole Mederi ooperi rootsi teadlaste seas erilist tähelepanu pälvinud. Erandina tõuseb esile Carl-Allan Moberg, kes oma 1942. aastal välja antud uurimuses 17. sajandi rootsi muusikast annab Mederi teose kunstilisele sisule üsnagi negatiivse hinnangu (Moberg 1942: 42).² Moberg puudutab ka äsja mainitud probleemi tolleaegse muusika ning muusikute rahvusliku tausta määramisega. Ta nendib, et saksa keelt kasutati suurvõimuaegses Rootsis „teise riigikeelena”. Meder ning tema kaasaegsed Läänemereäärsetes provintsidest resideerunud saksa muusikud pidasid end „headeks rootsi heliloojateks” ning „nende elu ja tegevus kuulub seega täie õigusega rootsi muusikaajalukku” (Moberg 1942: 54).

Saksamaal ärkas huvi Mederi ooperi vastu ülatavat hilja – 1960. aastatel töötas Werner Braun välja eelnimetatud väljaande koos põhjaliku eesõnaga, mis on dateeritud mais 1969 (ehk neli aastat enne avaldamist). Braun liigitab selles Mederi teose kahe varaseima teadaoleva „varasaksa” (*frühdeutsch*) ooperi hulka. Andmeid „Kindlameelse Argenia” kohta otsis Braun Revali linnaarhiivist,

² Ekslikult seostab Moberg ooperit Mederi tegevusega Riias.

mis tol ajal asus Saksamaal. Siit leidis ta kinnitust piiskop Helwigi kriitilisele hoiakule seoses lavastusega, millele Vretblad juba varem oli vihjanud. Braun tõestab, et Helwigil õnnestus sundida Revali raadi näidendi ettekannet mõne nädala võrra edasi lükkama, võimaldamaks tekst eelnevalt läbi uurida. Väidetavalt sisaldas teos nimelt Põhjamaade monarhe halvustavaid sugemeid. Ka Vretbladi oletus, et Mederi *Singspiel* kajastas tegelikke sündmusi Põhjamaades teose loomisele eelnenud aastatel, sai Brauni eessõnas kinnitust.

Braun jätkas „Kindlameelse Argenia” probleemidega tegelemist 1978. aastal avaldatud artiklis (Braun 1978), kus ta analüüsis ooperi muusikat, võrreldes seda teiste 17. sajandist pärinevate saksa ooperitega. Braun lahkab ka võimalikke põhjusi, miks Mederi niinimetatud „ooperiekspriiment” ebaõnnestus. Üks põhjustest võis olla asjaolu, et teose tekst meenutas pigem tõsielusündmustel põhinevat kroonikat kui ooperilibretot (Braun 1978: 73).

Täiesti uudse žanrimääratlusviisi võttis 17. sajandi saksa ooperite jaoks kasutusele Anthony Alms oma doktoritöös 2007. aastal. Almsi üksikasjaliku analüüsi põhjal võib „Kindlameelset Argeniat” vaadelda kui tragöödiat viies vaatuses. Ta tõstab Mederi teose esile musternäidisena ooperižanrist, mida ta nimetab saksakeelse terminiga *Trauerspiel* (kurbmäng). Sellele žanrile on iseloomulik teoloogia ning draama ühendamine (Alms 2007: 273–294).

Braun pöördus veel kord Mederi ooperi juurde tagasi 2010. aastast pärinevas uurimuses (Braun 2010), kus ta arendas edasi juba oma väljaande eessõnas (vaata ülalt) esitatud mõtteid teemal, kuidas tõelised ajaloolised sündmused „Kindlameelse Argenias” kajastust leiavad. Teen siinkohal kokkuvõtte oma teemapüstituse seisukohast olulisematest punktidest Brauni käsitluses. Kinnitust saab fakt, et ooperi teemaks oli Skåne sõda aastatel 1675–1679 ning et tolleaegsete sündmuste dramatiseering oli poliitiliselt riskantne ettevõtmine. Et suurem osa näidendi tegevusest

leiab aset õukonnamiljööös, ei haaku see tegelikult kooliooperi žanriga (Braun 2010: 262–263). Teksti autor on teadmata, kuid vihjete põhjal on alust arvata, et selleks oli Meder ise. Piiskop Helwigi eelmainitud kriitika võis põhineda tema pojalt Johann Joachimilt saadud informatsioonil, kes ise oli kõnealuse kooli õpilane. Meder ise olevat Helwigile vastanud, et kõik kedagi solvata võib on näidendist eemaldatud ning et kahel näidendiproovi väisanud raeesindajal polnud etendusele mingisuguseid etteheiteid (Braun 2010: 267–269). Kuidas aga õnnestus Mederil sel teemal kirjutades hoiduda solvamast kumbagi naaberriigi kuningatest, kes ju ammu ajast olid teineteise vastu sõdinud ning seejärel ometi nii lähedalt seotuks saanud (Braun 2010: 269)? Väidetavalt lõpetas Meder oma „kroonimisooperi” alles siis, kui Ulrika Eleonora Stockholmi oli jõudnud. Ooperi kanti Revalis ette umbes samal ajal, kui kuninganna pidulikult pealinna saabus (Braun 2010: 270–271). Braun (2010: 273) väidab, et just see avalik ettekanne põhjustas hiljem Mederi vallandamise. Oma 2010. aastal avaldatud artikli lõpus toob Braun välja mitmeid andmeid Mederi kirjast Revali raele, dateeritud 14. juulil 1681.³ Tegemist on mitmes mõttes nii olulise dokumendiga, et Braun toob selle täielikult kujul ära oma artikli lisana. Hoidun siinkohal tegemast kokkuvõtteid selle kohta, mida Braun Mederi tekstist välja loeb, kuna selle tõlgendamisel tuleks silmas pidada tervet hulka teisi teemaga seotud dokumente, millega Braun tuttav ei olnud.⁴

Just kõnealune kiri 14. juulist 1681 oli see, mis tekitas minus huvi Mederi ja tema *Singspiel*’i saatuse vastu. Sattusin selle peale Heidi Heinmaa 1999. aastast pärinevas publikatsioonis Tallinna kantorite teemal (Heinmaa 1999)⁵ ning selle lumines asusin otsima lisamaterjale teose korrektselt tõlgendamiseks. Stockholmis asuva Riigiarhiivi asjatundlike töötajate abiga õnnestus mul 2002. aastal leida neli dokumenti, millest nähtus, kui dramaatiline oli Mederi teose välispoliitiline kontekst.⁶ Sellest lähemalt edaspidi. Pöördudes

³ Tallinna Linnaarhiiv (TLA) 230-1-B1. 15, f. 52–53.

⁴ Sama vastuväide kehtib Brauni Mederi-teemalise artikli kohta uues *MGG-s (Die Musik in Geschichte und Gegenwart)* aastast 2004, mis viitab samale allikale (Braun 2004).

⁵ Kiri on lisatud ka tema teksti saksakeelsele versioonile: Heinmaa 2004: 167–168.

⁶ Kahjuks ei ole ma kõnealuste Riigiarhiivi leidude kohta midagi avaldanud, kuid olen sel teemal teinud ettekandeid erinevatel muusikateaduslikel konverentsidel: Tallinnas 2002. a., Tartus 2011. a., Uppsalas samal aastal, Lundis 2013. a. Viimati mainitud ettekande lisamaterjalid pealkirjaga „Meie esimene ooper – põhjamaine skandaal” (7 lk.) anti kuulajatele kaasa.

tagasi Mederi teose uurimise Rootsi perspektiivi juurde, tahaksin kõigepealt teha mõned üldist laadi märkused.

Kuna arutelu puudutab suuresti ooperi teksti, vajab äramärkimist, et ühe siin käsitletava dokumendi kohaselt esitleb Meder ennast selgesõnaliselt ka *Singspiel*'i teksti autorina. See väide ei ole seega enam lihtsalt oletus.

On mitmes mõttes keeruline tuvastada, millist teksti siis ikkagi 1680. aasta ettekandel lauldi. Ainus olemasolev teksti puudutav allikas on Stockholm Kuninglikus Raamatukogus asuv käsikiri S. 164. Tegemist on Mederi poolt kuningapaarile pühendatud partituuriga. Teada on, et esimesed leheküljed põhjaliku pühendusega kirjutati aastal 1681, kuid partituuri dateerida selle põhjal ei õnnestu. Käsikirjas esinevate vesimärkide uurimine ei ole seni kindlat tulemust andnud, küll aga on selleks otstarbeks spetsiaalse valguse all tehtud pildid lisaks vesimärkidele paljastanud ka silmaga nähtava teksti all peidetud oleva, kustutatud kirja. Partituuri kodikoloogiline analüüs töötab anda põnevaid tulemusi. Kogu tekst on kirjutatud värsivormis. Teksti struktuurist ülevaatlisku pilti saada on aga üsnagi keeruline, kuna seda saab lugeda vaid partituuris. Seoses eelmainitud ettekannetega Tallinnas 2011. aastal anti tekst välja ka luulevormis (paralleelselt eestikeelse tõlkega). Sellest on saanud mulle hindamatu töövahend.⁷

Mis puudutab terminoloogiat, siis Mederil endal kannab „Kindlameelne Argenia“ määratlust *Sing-Spiel* (laulumäng), *comoedia* või vahel ka *opus comicum*, kuid mitte kordagi ooper. Viimastimainitud terminit kasutas ta seevastu mõnede oma hoopis teise ülesehitusega palju hilisemate teoste puhul. Sellel *Singspiel*'il oli üks iseäralik omadus – puudus kõneldav tekst. Läbikomponeeritud *Singspiel*'e hakati aga juba varakult ooperižanrisse liigitama ning see ongi saanud „Kindlameelse Argenia“ puhul tänapäeval üldkasutatavaks määratluseks. On fakt, et Mederi ooper nii sündis kui ka kanti ette Rootsi Läänemere-äärses võimupiirkonnas: alates 1561. aastast oli ju Rootsi valitseja ühtlasi ka Eestimaa hertsog. Nii helilooja/autor, paljud näitlejad kui ka publik olid Rootsi riigi alamad. Teos oli seega juba oma

põhiolemuselt vaieldamatult rootsi ooper, mille muusikas midagi tüüpiliselt rootsipärast siiski ei leidu, ometi vihjatakse teose tekstis mitmel moel tolaaegsetele Rootsi oludele. Lähemat uurimist vääriks küsimus, kuidas peaks seda libretot üldse tõlgendama. Sarnaselt paljude teiste Mederi ooperit puudutavate küsimustega nõuab ka teksti tõlgendamine usaldusväärse allikmaterjali otsingutega jätkamist nii Eesti kui Rootsi arhiivides. Kuid oluline on ka see, et asjassepuutuvate riikide erinevate ajaloodistsipliinide esindajad – eelkõige üldajaloolased, teatri-, muusika- ja õigusajaloolased – tegeleksid probleemiga ühises aruteluforumis. Olenemata oma kunstilise sisu väärtusest on Mederi ooper kui ajalooline dokument edasise uurimise igati ära teeninud.

Ergutamaks sellise diskussiooni teket tutvustan siinkohal kolme, Mederi ooperi Rootsi tausta puudutavat teesi koos lühikommentaaridega.

1. Mederi ooper peegeldas Rootsi tolaaegset ajalugu

Tegevuse toomine Kreeka muinasaega ei suutnud varjata Mederi *Singspiel*'i kondikavaks olevat tegelikkust sündmuste käiku, mis algas Karl XI (Lisander) ja Taani printsessi Ulrika Eleonora kihlusega 1675. aastal ning lõppes nende pulmatseremooniaga 1680. aastal. Christian V (Cleander) oli teadagi oma õe kihluse heaks kiitnud, kuid sattus varsti pärast seda nelja-aastasest Skåne sõtta astudes oma tulevase õemehega vaenujalale. Pärast rahulepingu sõlmimist sõlmiti siiski ka abielu.⁸ Näidendis peegeldub seega killuke Põhjamaade ajalugu, mida ilmestavad osalt Olümpose jumalate sekkumised, teisalt teenijarahva intriigid. Ajalooliste sündmuste arengut kirjeldati läbivalt Rootsi vaatevinklist.

Hoolimata sellest et rõhuasetus Mederi *Singspiel*'i pealkirjas oli Ulrika Eleonoral, olid näidendi peategelasteks kuningad Christian ja Karl. Kõnealune *Singspiel* oli pigem kahe kuninga vaheline draama kui kuninglik armulugu.

2. Mederi ooper oli austusavaldus Rootsi kuningliku paari pulmade puhul

See on üsnagi riskantne väide ning tugineb peamiselt tähelepanekule, et ooperi raamistiku moo-

⁷ Selle kingituse eest tänan Toomas Siitanit.

⁸ Tegelikult sündmuste arengust põhjalikuma kirjelduse saamiseks soovitan Göran Rystadi teost „Karl XI. En biografi“ (Rystad 2001).

dustavad Olümpose ülistuskoorid vast kroonitud Karl XI-le teose alguses ning äsja abiellunud Karlile ning tema abikaasale teose lõpus. Väide tundub täiesti loomulikuna juhul, kui tegemist on tõepoolest spetsiaalselt kuninglike pulmade tarbeks loodud juhuteosega.

Saanud teada kuningas Karli otsusest pidada pulmad Hallandi maapiirkonnas (Rystad 2001: 156–158) ning mitte harjumuspärasel kombel Rootsi pealinnas, oli Meder ilmselt sügavalt pettunud. Eespool mainitud kirjas teatab ta Revali raele 1681. aastal, kuidas ta oma Stockholmi-külastusel eelmisel suvel asjatult püüdis oma ooperipartituuri kuningapaarile üle anda. Monarhide reis pealinna venis nii pikale, et Meder ei jõudnudki kuningapaari saabumist ära oodata. Oletan, et Meder soovis teose ette kanda seoses Ulrika Eleonora piduliku saabumisega Stockholmi, mis toimus alles 23. novembril (Rystad 2001: 158 jj.). Teos võis siis oma eesmärgi pulmaooperina veel täita, kuid hiljem poleks see arvatavasti enam sama mõjus olnud.

Need oletused sobivad kokku hüpoteesiga ooperi tausta kohta. 1660ndatel aastatel olevat tantsuvirtuoos Heinrich Moos Revalis rae loal harjutanud ning ette kandnud „komöödiad“, kus näitlejateks olid linna gümnasistid. Aastal 1666 kanti ette Johann Risti „Das Friedewütschende Teutschland“.⁹ Kaheksa aastat hiljem tuli Meder Revalisse. Kindlasti olid temani jõudnud kuuldu- sed Moosi tegevusest Revalis ning ilmselt käivitas ta omaloodud teosega samalaadse projekti. Kuna käimas oli Skäne sõda, oli igati ootuspärane võtta eeskujuks Risti Kolmekümneaastase sõja teemal kirjutatud teos. Risti ja Mederi näidendite vahel on palju sarnasusi, mida tasub lähemalt uurida. Tundub, et Risti eeskujul oli Mederil alguses kavas kirjutada draamanäidend muusikaliste vahepaladega, kuid hiljem otsustas ta ka dialoogid muusikasse panna.

Oletan ka, et sõja lõppedes 1679. aasta suvel ei olnud Mederi näidend veel valmis. Kui nüüd viimaks sõlmiti leping ammu plaanitud kuninglike pulmade toimumise kohta (Rystad 2001: 117–119), tuli tal idee näidend ümber kohandada nii, et see oleks kasutatav koolikomöödia kõrval ka pulmanäidendina, või isegi ennekõike viimast. Neljanda vaatuse sõjakirjeldus, kus ühtegi kuninglikku

tegelast kaasa ei tee, tundub olevat originaalversioonist muutmata kujul üle võetud.

Iseenesest mõista tuli Mederil oma plaaniga kaasa meelitada [Stockholmi] õukonnakapellmeister [Gustaf] Düben. Meder esitas arve ooperi kirjutamise eest õukonnale 1680. aasta suvel Stockholmi külastades ning kordas seda ka järgmisel aastal, otsustades tema eelmainitud kirja järgi sellest aastast – mis võib viidata sellele, et Düben võttis Mederi pakkumise vastu. Teame juba, et teost pulmapidustustel ette ei kantud, kuid miks ei tehtud seda siis kuninganna piduliku saabumisel pealinna? Pöördun selle küsimuse juurde peagi tagasi.

3. Mederi ooper omandab Rootsis riikliku tähtsuse

Stockholmist Riigiarhiivist leitud neli siiani tundmatut allikat koos paari seni mitte kuigi põhjalikult vaadeldud dokumendiga annavad peaaegu tervikliku kirjelduse sellest, kuidas Mederi ooperi ettekanne Revalis hiljem Põhjamaade kuningate vahelistes suhetes tüliõunaks kujunes.

Arvestades taustana, et 1679. aasta rahukokkuleppega pääses Rootsi varem vallutatud alade tagastamisest Taanile, võisid Taanis muidugi kättemaksumeeleolud tekkida. Seetõttu välditi Rootsi poolel hoolega kõike, mis võinuks taanlastest naabreid ärritada. Rootslased püüdsid rahu püsimist kindlustada nii kuningas Christiani õde Rootsi kuninganna seisusesse tõstes kui oma põlisvaenlastega sõprussidemeid sõlmides (Rystad 2001: 119). Kuningas Karl pidas (vähemalt algusaastatel) häid suhteid oma õemehega Taanis väga oluliseks. Oma riigi piires välistas ta igasuguste negatiivse sisuga juttude levimise kuningas Christiani kohta kirjasõnale ning lavastustele rakendatava tsensuuri abil.

Seetõttu polnud sugugi väheoluline Eestimaa piiskopi Jakob Helwigi hoiatus Revali raele 29. oktoobril 1680, et Mederi veel ette kandmata *Singspiel* laskvat paista kuningas Christiani halvas valguses. Raad pidi ajutiselt peatama näidendi avalikuks esitamiseks antud loa ning andma Helwigile ning tema kahele kolleegile gümnaasiumi järelevalvekolleegiumis (gümnaasiarhile) ülesandeks uurida tekstis esineda võivaid kuningat solvavaid jooni.

⁹ Vt. lisaks Rosen 1910: 27–50.

Piiskopi pöördumine Revali kohaliku võimuorgani poole oli pisut jahmatav. Linn oli ju vabatahtlikult astunud Rootsi koosseisu 1561. aastal ning seega pidid uued võimukandjad garanteerima vanale hansalinnale varem kehtinud privileegide jätkumise. See tekitas pidevalt pingeid rae suhetes Rootsi riigivõimuga, mida esindas kindralkuberner koos oma parema käe, Revali lossi asehalduriga, ning kiriku poole pealt Eestimaa piiskop ja toomkapiitel. Kohaliku võimu tipus oli raad („bürgermeisterid ja raad“), kellel oli tugev mõjuvõim ka kiriklikule organisatsioonile: linna konsistooriumile superintendendi juhtimisel.¹⁰

Seda teades on kergem mõista, miks piiskop valis oma sõnumi edastamiseks raele nii tülika mooduse: ta saatis nimelt kirja superintendent [Joachim] Salemanile, kes omakorda kirjutas rae liikmele Crämerile, edastades piiskopi mõtted. Crämer tõstatas küsimuse samal päeval aset leidnud rae koosolekul.

Sensatsiooniliselt võeti piiskopi ettepanek 29. oktoobril 1680. a. rae koosolekul ka vastu – samal päeval oleks pidanud toimuma näidendi esiettkanne!¹¹ Võib vaid kujutleda, milliste tunnetega võtsid näitlejad ning publik vastu uudise etenduse teadmata ajaks edasilükkamise kohta piiskopi sekkumise tõttu! Kui küsimus 9. novembril rae koosolekul taas päevakorda tõusis, kanti protokollis teadaanne Mederilt, kes olevat oma tekstist eemaldanud meelepaha tekitada võivad kohad ning kinnitavat, et suursaadikuil [Hans Heinrich von] Tiesenhausenil¹² ja [Jonas] Klingstedtil, kes väisasid etenduse kahte proovi, ei olnud näidendi sisule midagi ette heita. Gümnaasiumi esindajate seisukohti ei ole protokollis ära toodud. Meder sai loa oma tegevust jätkata.

Piiskop ei andnud siiski veel alla, nagu selgub esimesest eelmainitud dokumendist Riigiarhiivis: väljavõttest Eestimaa kindralkubermangu protokollist 11.–12. novembrist 1680. aastal.¹³ Kõnealusel protokollis teatatakse, et piiskop Helwig on seoses oma murega Mederi ooperi pärast pöördunud kindralkubermangu poole. Kuna kindralkuberner Andres Torstensson parajasti isiklikult kohal ei viibinud, tegeles juhtumiga asehaldur. Kantseleiametniku kaudu võttis asehaldur ühendust linnapeaga seoses ettekannet lubava otsusega, mis oli vastu võetud ilma kindralkubermangu konsulteerimata. Linnapea lubas teemat järgmisel päeval rae koosolekul arutada.

Kindralkubermangu protokoll 12. novembrist annab teada, et Meder oli kutsutud lossikohtusse, kuid saatnud sinna enda asemel härra Gottschildi kui oma täieõigusliku esindaja. Mederil tuli viimati mainitu siiski isiklikult välja vahetada, kuna too pidas ennast ülal üsna väljakutsuval moel asehalduriga koos istungil osalenud ning nimepidi nimetamata *advocatus fisci* suhtes. Asehaldur keelas Mederil oma teost esitada ning lisas, et kui selline asi ometi peaks sündima, ei saa asehaldurit tagajärgede eest vastutavaks teha. Meder võttis kogu vastutuse oma *comoedie* eest enda kanda, leides, et see ei tohiks ühelegi elavale kuningale solvav olla. Tegemist olevat täies ulatuses tema väljamõeldud loo ning asjassepuutumate nimedega.¹⁴

Samal päeval aset leidnud koosolekul tuli rae esindajail lisaks asehalduri manitsusele läbi arutada ka kolme gümnaasiarhi ning gümnaasiumiprofessorite seisukohad seoses juhtunuga. Raad jäi oma otsusele ettekande lubamise osas kindlaks.¹⁵

¹⁰ Informatsiooni tollaegsete võimuhete kohta Revalis annab Kari Tarkiainen ja Ülle Tarkiainen „Provinsen bortom havet. Estlands svenska historia 1561–1710” (Tarkiainen ja Tarkiainen 2013). Kahjuks ei ole selles muidu eeskujulikult laiahaardelises teoses Mederit mainitud.

¹¹ Vaata Brauni eessõna 1973. a. väljaandele (Braun 1973: 6).

¹² Braun loeb nime „Tiefenzeuhlen”. Vördle Braun 2010: 268 väidetava protokollivea kohta. Braun oletab samas, et tegemist oli marssal Georg Reinhold von Tiesenhauseniga, kuigi kahtlemata peetakse siin silmas Hans Heinrich von Tiesenhausenit. Tema ja Jonas Klingstedti diplomaatilise ülesande kohta pidada läbirääkimisi venelastega ning sellega kaasnenud mitmeaastase viibimise kohta Tallinnas/Revalis vaata artiklit Klingstedt, släkten. – *Svenskt biografiskt lexikon*. Bd. 21, red. Erik Grill, Stockholm: Bonnier, 1975–1977, s. 340.

¹³ Stockholmi Riigiarhiiv RA Livonica II 259.

¹⁴ „Der Canthor andwortete, die Comoedie touchire keine lebendige Könige, sondern sey eine von ihm selbst erfundene Materie unter gantz frembden Nahmen.”

¹⁵ Protokoll asub Tallinna Linnaarhiivis: TLA 230-1-Ab. 105, f. 322–322p, ning seda on esimest korda maininud Anu Schaper (Schaper 2012: 165, märkus 41). – Siinkohal soovin Anu Schaperit tänada saatmast mulle faksiimilet ja transkriptsiooni nii 12. novembri protokollilõigust kui ka vastavatest lõikudest 29. oktoobri ja 9. novembri protokollidest, mis on ära toodud ka Brauni eessõnas 1973. a. väljaandele (Braun 1973: 6).

Järgmine samm loo arengus leidis aset pool aastat hiljem. 24. juunil 1681 kirjutas Taani erakorraline saadik Stockholmis Mogens Scheel kuninga Christianile:

Teie Kuninglik Majesteet! Kõige alandlikumal kombel ei luba ma endale ehk midagi õigusamatut seega, kui tuletan meelde, et mõned Tallinna õpilased soovisid mõnda aega tagasi ette kanda ühe komöödiaetenduse, mille puhul nad aga unustasid üles näidata respekti, mida kroonitud pead väärt on, mitme asja puhul, mida nad olevat Teie Kuninglikku Majesteeti madaldades teinud. Piiskop koos asehalduriga keelas seejärel otsekohe etenduse jätkamise, samal ajal kui see osa magistraadist, kelle lapsed ka seal kaasa tegid, asjal edasi toimuda laskis, ja kuna kindralkuberner ise kohal ei viibinud, ei olnud piiskopil ega asehalduril muud teha kui komöödia fiskaalprotokolli kanda, mis nüüd siia on jõudnud. Rääkisin sellest Gref Torstensenile, kel polnud tollal kindralkubermanguvalitsusega mingeid suhteid, ja õukonnakantsler Örenstediga, ning ma korraldan asja nii, et karistada nende häbematusi nii nagu kord ja kohus.¹⁶

Raskesti mõistetavaks jääb asjaolu, mis sundis seni tundmatuks jäänud fiskaali (*advocatus fisci*) kuningas Christiani solvamisse pühendama Taani saadikut. Kas tema katsed kõrgemaid Rootsi õigusinstantse asjaga tegelema panna luhtusid ja ta tegi ehk kõnealuse sammu, et sellele juhtumile tähelepanu tömmata? Tuleb ka lisada, et protokolliväljavõtte rebiti Riigiarhiivi ekspertide sõnul teadmata ajahetkel oma algsest kontekstist välja koos üht tundmatuks jäänud juhtumit puudutavate dokumentidega.

Kuningas Christian käskis Scheelil kanda kuningas Karlile ette tema rahulolematusest seoses Revali gümnaasiumiõpilaste tempudega, mispeale Karl hakkas viivitamatult küsimusega tegelema ning läkitas juhtumit puudutavad kirjad Revalisse.

Teises Riigiarhiivist pärinevas dokumendis seisab: Karl XI kirjas Eestimaa kuberner Robert Lichtonile 21. juunil 1681¹⁷ lähtub kuningas kuulutust, et Revalis olevat ette kantud *Comoedia* elementidega, „mida ei või muul moel kui Taani

kuniga kõrgeaulise isiku solvamisena tõlgendada“. Kui see on nii, tekitab see kuningas „suurimat pahameelt“, „kuna meie omalt poolt selleks vähimatki põhjust ei ole andnud, mis läbi see meie ja kõrgeaulise kuninga vahel olevaid sõpruse ja usalduse sidemeid võib lõhkuda“. Kummalisel kombel oli linn seda mängu lubanud hoolimata sellest, et „nagu meile jutustati, olevat piiskop selle maha laitnud“. Lichtonile tehakse ülesandeks välja uurida, mis tegelikult sündis, „ja juhtumi iseloomu arvesse võttes raadi ning looga seotud isikuid noomida ja meile seetõttu põhjustatud rahulolematusest asjakohase hoiatusega neile teada anda“.

Kuniga kiri jõudis Riiga Lichtonini hetkel, mil too oli ametis ühe teise, märksa olulisema kuningliku ülesande täitmisega – nimelt juhtis ta komisjoni, mis pidi läbi viima majandusliku reduktsiooni Eesti- ja Liivimaal (vt. Rystad 2001: 335; Tarkiainen ja Tarkiainen 2013: 187).

Kuningas ei nõudnud Lichtonilt vastust ning seda ei ole Riigiarhiivist ka leitud. On võimalik, et Lichton delegeeris uurimisülesande oma paremale käele Revalis – lossi asehaldurile, kes sel juhul võis vihjata omalt poolt enne Mederi näidendi ettekannet võetud meetmetele. Viimased olid ju allkirjastatult kindralkubermangu protokolli väljavõttes olemas, kuid läksid hiljem kaotsi.

Kuningas Christiani rahulolematust jõudis ka „Kindlameelse Argenia“ ettekandeks loa andnud instantsini. Kõne all on nüüd kolmas Riigiarhiivist pärinev dokument: Karl XI kiri Revali raele 21. juunist 1681.¹⁸ Tekst kattub suuresti Lichtonile saadetud kirjaga. Raad on kohustatud andma selgitust asetleidnud juhtumi kohta „ning palutud tagasi lükkama kõik, mis kahe kuningakoja vahel ühel või teisel moel ärrituseks põhjust võib anda“.

Seega on meil olemas hädavajalik taustainfo Mederi kirjale 14. juulist 1681. Tema kirja eesmärk tundus olevat anda raele põhiraamistik kuningale vastuse kirjutamiseks. Meder vaidleb neljas nummerdatud punktis vastu tema arvates täiesti alusetule kuulujutule, mis Scheeli suu läbi kuningani oli jõudnud.

1) Mõjuvõimsad isikud, eelkõige suursaadikud parun Tiesenhausen ning härra Klingstedt, kes väisasid kahte viimast näidendiproovi ning

¹⁶ Tsit.: Fryxell, Anders 1836. *Handlingar rörande Sverges historia, ur utrikes arkiver samlade och utgifna 1*. Stockholm: Hjerta, s. 457–458. – Tänan Lars Berglundil vihje eest selle allika kohta.

¹⁷ Stockholmi Riigiarhiiv RA Livonica 259.

¹⁸ Stockholmi Riigiarhiiv Riksregistraturet 462 p 734 v.

etendust ennast, võivad tõendada, et tema *Singspiel*'il ei olnud Taani kuningat halvustavaid sugemeid.

- 2) Meder oli isiklikult enne näidendi ettekannet publikule rõhutanud, et tegemist on fiktsiooniga, *purum figmentum*.
- 3) Etendus oli Revali-poolne vastus kuningapaari piduliku pealinna saabumise puhul korraldatud pidustustele, samas oli see ka innustavaks harjutusvõimaluseks õppivale noorsoole. Sulgudes annab Meder veel teada oma mullusuviseist reisist Stockholmi, pakkumaks Tema Majesteedile oma *comoedia*'t, ning sellestki, et ta ei olnud leidnud aadressi, kus näidend kuninga jalge ette asetada. Stockholmis laskis ta peale tsensuuri läbimist trükkida (arvatavasti viisistamata) ülistuslaulu (*Carmen*) kuningapaarile, ning esitas kuningale arve kolmandikule oma *Singspiel*'i honorarist.¹⁹
- 4) Kui Mederi *comoedia* oleks olnud mõne võimukandja suhtes halvustav, ei oleks ta näinud nii suurt vaeva komponeerimisega, sõitnud Stockholmi selleks, et isiklikult oma teost kuningale üle anda, ega võtnud enda kanda nii suuri kulusid, millest vaevalt pool hüvitati.

Meder lisas kirjale hulga akte, sealhulgas väljavõtte *Singspiel*'i tekstist, mis oli mõeldud kuningale lugemiseks ning hindamiseks.

Kaht neist punktidest on kasutatud Riigiarhiivi neljandas dokumendis: Revali rae vastuses 28. juulist 1681.²⁰ Rõõm kuningapaari piduliku saabumise üle Stockholmi leidis Revalis väljenduse Mederi *comoedia musica* ettekandes. Enne kui anti avalik luba teose ettekandmiseks, oli raad hankinud gümnaasiumi professorite arvamuse teksti ning tekstist kustutamist vajavate fragmentide kohta, mida võiks solvanguna tõlgendada. *Comoedia* oli puhas fiktsioon, *purum figmentum*, mida Meder etendust sisse juhatavas sõnavõtus ka isiklikult oli rõhutanud. Kinnitamaks seda, et raad ei olnud süüdi milleski potentsiaalselt Taani kuningat solvata võivas, lisati kirjale tekst täpselt etenduses kasutatud kujul. Lisati veel Mederi palve majandusliku hüvitise saamiseks ning lõpetuseks ka teose partituur ilukõnelise pühendusega kuningapaarile. Sealne teose saamisloo ning sisu

kirjeldus on selgelt mõjutatud näidendi ettekande järgsel aastal valitsenud olukorrast.

Revali rae vastus Karl XI-le on viimane teadaolev dokument selles ebatavalises ooperisaagas, kuningatevahelises draamas kuningliku draama teemal. Nüüd oli Karlil tõepõhist informatsiooni seoses kuulujuttudega Revalis toimunud kuningasolvamisega, kus kannatajaks oli tema õmmees Christian. Me ei tea siiski, kas sellest piisas Karli seni tagasihoitud viha vaigistamiseks. Igasuguse kuninglike surveabinõude rakendamise kohta Revali rae suhtes andmed puuduvad. Ehk rahuldus kuningas sellega, et delegeeris juhtumi edasise uurimise kuberner Lichtonile ning andis käsu „vajaduse korral“ raele ning teistele loospepuutuvatele isikutele „asjakohase hoiatusega“ tema rahulolematusest teada anda. On võimalik, et mõlemad Karli kirjad Revalile olid tegelikult kantud eesmärgist tulla vastu kuningas Christiani soovidele.

Kas kuningasolvamisele kinnitust saades oleks leitud ka juriidilisi põhjusi otseste karistusmeetmete rakendamiseks? Sellele küsimusele saavad vastata vaid õigusajaloolased, olles kriitilise pilguga uurinud „Kindlameelse Argenia“ teksti. Jällegi on tegemist ühega paljudest küsimustest, millele vastamiseks oleks tarvis kokku kutsuda spetsiaalselt kõnealuse *Singspiel*'i uurimisega seotud interdistsiplinaarne töörühm.

Lõpetuseks mõned sõnad Mederi kohta. Kuningas Karli kirjades teda ei mainita, olgugi et ta teose autorina võttis enda kanda kogu vastutuse võimalike negatiivsete tagajärgede eest. Kas „Kindlameelse Argenia“ ettekanne 1680. aasta novembris on seotud Mederi lahkumisega gümnaasiumikantori kohalt mõned aastad hiljem? Tema ametijärglase Jacob Bieri tööleping allkirjastati 13. novembril 1683. aastal (Heinmaa 1999: 113). Ühest sama aasta 30. novembrist pärinevas kirjas konsistooriumile selgub, et Meder ei ole siirdunud uuele ametikohale, vaid on jätkuvalt Revalis, kus ta lubamatul kombel oma sissetulekud muusika eratunde andes hangib (Heinmaa 1999: 108).

Seda võib tõlgendada kaudse tõendina, et ta ei lahkunud ametist vabatahtlikult. Mõni kuu hiljem kolis Meder muu hulgas ka tervislikel põhjustel

¹⁹ Peter Wollny teatab artiklis „Geistliche Musik der Vorfahren Johann Sebastian Bachs“, et Meder viibis 1680. a. paiku mõnda aega Stockholmis, kus ta ka õukonnamuusikaga tegeles (Wollny 2002: 58). Kahjuks puuduvad hetkel selle väite kohta tõendusmaterjalid. Werner Braun oletab, et andmed põhinevad Mederi kirjal 1681. aastast. Vaata Braun 2010: 272, märkus 36.

²⁰ Stockholmi Riigiarhiiv RA Livonica II 48.

Riiga (Schaper 2012: 168). Anu Schaperi arvates oli tal terve rida põhjusi Revalist lahkumiseks, kuid ta ei maininud nende hulgas „Kindlameelset Argeniat” (Schaper 2012: 167, märkus 55). Kuid Werner Braun, kellel küll ei olnud oma väite kinnituseks ühtegi fakti, pidas just „Kindlameelset Argeniat” Mederi lahkumise põhjuseks (Braun 2010: 273).

Siin ei maksa unustada ka piiskop Helwigit, kes oli ju Mederi ooperi vastu käivitanud terve kampaania. Tegemist oli väga aktiivse mehega, kelle ebameeldivamate isikuomadustena võib nimetada võimuahnust ning ebatolerantsust (Rosen 1910: 53). Meder oli teatavas mõttes tema alluv, kuna gümnaasiumikantori ametikoht oli 1674. aastast pärineva töölepingu kohaselt tasustatud 100 riigitaalriga kuninglikust kassast ning 70 riigitaalriga Revali eelarvest (Heinmaa 1999: 81). Eelkirjeldatud pinged riikliku ja kohaliku vahel kandusid seega ka töösuhetesse. Anu Schaperi kohaselt olid Mederil raega ebaharilikult head suhted, nagu selgub tervest hulgast Mederi su-

lest pärinevatest kirjadest (Schaper 2012: 167–168). See võibki minu arvates olla piiskop Helwigi „Argenia”-vastase kampaania põhjustajaks. Helwigil ei õnnestunud meelitada raadi *Singspiel*’i ettekannet keelama, kuid gümnasiaarhina oli tal kindlasti mitmesuguseid võimalusi Mederi tööalase olukorra mõjutamiseks gümnaasiumis. Ta võis aktiivselt Mederi ametist lahkumisele kaasa aidata. Ehk leidub kusagil ka allikmaterjali selle küsimuse valgustamiseks.

Tungimaks sügavamale sellesse ning paljudesse teistesse põnevatesse küsimustesse, mis seoses Mederi teosega esile kerkivad, tuleks kokku kutsuda juba eespool mainitud teadlaste grupp. Loodan, et olen selle looga suutnud näidata vajadust lisada „Kindlameelse Argenia” uurimises seni domineerinud Saksa perspektiivile nii Rootsi kui Tallinna perspektiiv, seda olenemata sellest, millise hinnangu saab minu tees „Kindlameelset Argeniast” kui esimesest rootsi ooperist.

Kirjandus

Alms, Anthony 2007. *Theology, Trauerspiel, and the Conceptual Foundations of Early German Opera*. Thesis (Ph. D.), City University of New York.

Braun, Werner (Hrsg.) 1973. Johann Valentin Meder 1649–1719. *Die beständige Argenia. Singspiel*. Partitur, Das Erbe deutscher Musik, Bd. 68, Abteilung Oper und Sologesang, Bd. 8, Mainz: Schott.

Braun, Werner 1978. Johann Valentin Meders Opernexperiment in Reval 1680. – *Beiträge zur Musikgeschichte Nordeuropas*. Kurt Gudewill zum 65. Geburtstag, hrsg. von Uwe Haensel, Wolfenbüttel u. a.: Mössler, lk. 69–78.

Braun, Werner 2004. Meder, Johann Valentin. – *Musik in Geschichte und Gegenwart*. Personenteil Bd. 11, hrsg. von Ludwig Finscher, Kassel u. a.: Bärenreiter/Metzler, Sp.1444–1446.

Braun, Werner 2010. Zeitereignisse in Meders Oper *Die beständige Argenia* (1680). – *The Dissemination of Music in Seventeenth-Century Europe. Celebrating the Düben Collection*. Proceedings from the International Conference at Uppsala University 2006, ed. Erik Kjellberg, *Varia Musicologica*, Bern u. a.: Peter Lang, S. 261–278.

Dahlberg, Gunilla 2007. Hovens och komedianernas teater. – *Ny svensk teaterhistoria 1. Teater före 1800*. Red. Sven Åke Heed, Hedemora: Gidlund, s. 102–164.

Heinmaa, Heidi 1999. *Protestantlik kantoriinstitutsioon Tallinnas 16.–17. sajandil*. Eesti Muusikaloo Toimetised 4, toim. Urve Lippus, Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia.

Heinmaa, Heidi 2004. Aus der Geschichte des Kantorenamtes in Reval (Tallinn). – *Kunst- und Kulturgeschichte*

im Baltikum. Hrsg. von Lars Olof Larsson, Homburger Gespräche 19 (2001–2002), S. 127–168.

Kjellberg, Erik 1994. Stormaktstidens hovmusik. – *Musiken i Sverige I: Från forntid till stormaktstidens slut*. Red. Leif Jonsson, Anne-Marie Nilsson, Greger Andersson, Stockholm: Fischer, s. 309–357.

Moberg, Carl-Allan 1942. *Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert*. Studier i Stormaktstidens svenska musikhistoria. Uppsala: Lundequist.

Norlind, Tobias 1909. *Latinska skolsånger i Sverige och Finland*. Lund: Ohlsson.

Rosen, Elisabet 1910. *Rückblicke auf die Pflege der Schauspielkunst in Reval*. Festschrift zur Eröffnung des neuen Theaters in Reval im September 1910. Melle (Hannover): F. E. Haag.

Rystad, Göran 2001. *Karl XI. En biografi*. Lund: Historiska Media.

Schaper, Anu 2012. Eine europäische Musikerkarriere – Johann Valentin Meder (1649–1719) in Tallinn (Reval) und Riga. – *Schütz-Jahrbuch* 34, S. 161–171.

Tarkiainen, Kari, Ülle Tarkiainen 2013. *Provinsen bortom havet. Estlands svenska historia 1561–1710*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, Stockholm: Atlantis.

Vretblad, Åke 1937. Johann Valentin Meder och hans opera „Die beständige Argenia”. – *Svensk tidskrift för musikforskning* 19, s. 65–79.

Wollny, Peter 2002. Geistliche Musik der Vorfahren Johann Sebastian Bachs. „Das Altbachische Archiv”. – *Jahrbuch des Staatlichen Instituts für Musikforschung Preußischer Kulturbesitz*, S. 40–59.